

УДК 781.7:008:130.2:321.01

DOI <https://doi.org/10.32782/2310-0583-2026-55-02>

ПІСНЯ-РЕКВІЄМ «ПЛИВЕ КАЧА ПО ТИСИНІ»: СЕМАНТИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ ТА ДЕРЖАВОТВОРЧИЙ АСПЕКТИ

Лідія Макаренко – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри сценічного мистецтва і культури, керівник центру менеджменту освітньої діяльності, Київський національний університет технологій та дизайну
<https://orcid.org/0000-0003-4465-4738>

У статті здійснено комплексний культурологічний та музикознавчий аналіз пісні-реквієму «Пливе кача по Тисині», з метою виявлення семантико-філософських смислів твору та з'ясування його державотворчого потенціалу в історичній і сучасній перспективі. На основі історико-культурного та музикознавчого аналізу досліджено генезу пісні, особливості її мелодики, символічну систему та драматургію. Доведено, що семантика твору репрезентує архаїчні уявлення про межу між життям і смертю, перехід між світами та жертовність воїна-захисника. У процесі дослідження встановлено, що саме завдяки інтонаційній архаїці зберігається зв'язок із давніми голосіннями та поховальними обрядами, що дозволяє розглядати пісню не лише як художній твір, а як акустичний код національної пам'яті народу. Особливу увагу приділено філософському осмисленню конфлікту між особистим і колективним, материнською любов'ю та суспільним обов'язком. Проаналізовано трансформацію функціонування пісні в умовах сучасних соціально-політичних потрясінь, зокрема під час Революції Гідності та російсько-української війни, коли вона набула статусу неофіційного національного реквієму та стала частиною меморіального ритуалу прощання з полеглими захисниками України. Наголошено, що пісня, зберігаючи архаїчну основу, інтегрується в академічний та естрадний виконавський простір, виконуючи консолідуючу функцію. Зроблено висновок про те, що «Пливе кача по Тисині» є сакралізованим музичним символом історичної спадкоємності, колективної скорботи та духовної стійкості українського народу. Таким чином, пісня-реквієм «Пливе кача по Тисині» постає як багатовимірний феномен української музичної культури, що синтезує фольклорну традицію, професійне виконавство й сучасний суспільний досвід. Її функціонування в меморіальному просторі держави засвідчує здатність народного мелосу виконувати не лише естетичну, а й світоглядну, консолідуючу та державотворчу місію. У цьому вбачається її особлива культурна цінність і наукова значущість як об'єкта подальших міждисциплінарних досліджень.

Ключові слова: Пливе кача по Тисині, Пікардійська терція, історія української музики, вокально-хорове мистецтво, аналіз музичного твору, український пісенний фольклор, пісня-реквієм, семантика, філософія культури, національна пам'ять, державотворення, меморіальні практики, російсько-українська війна.

Актуальність дослідження пісні-реквієму «Пливе кача по Тисині» зумовлена сучасними історичними обставинами, в яких українське суспільство перебуває на етапі боротьби за державність, територіальну цілісність і національну самобутність. У періоди глобальних потрясінь особливого значення набувають твори які здатні консолідувати суспільство, формувати спільний простір пам'яті та актуалізувати історичну спадкоємність традиції. Саме таким твором у новітній історії України стала пісня «Пливе кача по Тисині».

Події Революції Гідності та російсько-української війни надали пісні нового соціально-сміслового виміру. Пісня інтегрувалася в меморіальну традицію, стала складником ритуалу прощання з полеглими захисниками України. Водночас її архаїчна інтонаційна природа та символічна образність засвідчують глибоку укоріненість у національну традицію, що робить її важливим об'єктом музикознавчого, фольклористичного та культурологічного аналізу.

Таким чином, звернення до пісні-реквієму «Пливе кача по Тисині» є своєчасним і необхідним як у науковому, так і в суспільному вимірах, оскільки сприяє утвердженню цінностей історичної пам'яті, духовної спадкоємності та національної єдності українського народу.

Аналіз досліджень і публікацій. У дослідженні використано праці, присвячені фіксації, текстологічному аналізу, символіці та культурно-історичному осмисленню пісні «Пливе кача по Тисині», а також її функціонуванню в сучасному суспільстві. Зокрема, опрацьовано наукові доробки Д. Задора, Ю. Костьо, Л. Макаренко, П. Милославського, В. Німчука, Н. Михайличенко, В. Сокола у яких розглядаються питання походження твору, його інтонаційної природи, архаїчної символіки, текстологічних варіантів і соціально-історичного значення в контексті національної пам'яті та державотворчих процесів.

Метою статті є музикознавчий та культурологічний аналіз пісні-реквієму «Пливе кача по Тисині» та з'ясування державотворчого значення

твору в контексті сучасних соціально-історичних трансформацій українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. Пісня-реквієм «Пливе кача по Тисині» є зразком українського пісенного фольклору, в якому органічно поєднуються архаїчна образність і глибока особистісна емоційність, водночас твір набув особливого символічного значення у реаліях сучасних воєнних подій.

Як слушно зазначено у науковій статті присвяченій дослідженню пісні: «Твір, увібравши у себе трагедію сучасності, демонструє зв'язок з історичним минулим, відображає багатовікову боротьбу українського лицарства за Незалежність та справедливість» [1, с. 46]. У цьому формулюванні концентрується ключ до розуміння феномену пісні – вона не лише супроводжує сучасні події, а вкорінена в глибоку історичну традицію.

Одним із перших документальних свідчень існування твору є його фіксація у середині ХХ століття. Схожий до автентичного текст пісні увійшов до збірки відомого поета В. Гренджа-Донського. Як зазначає Василь Німчук: «для історії пісні «Пливе кача по Дунаю» важливо те, що існування її вже на початку 1920-х рр. своєрідно засвідчив В. Гренджа-Донський» [2, с. 81].

Варто зауважити, що фольклорну мелодію вперше було зафіксовано у 1944 році в збірці «Народні пісні підкарпатських русинів» етнографом та українським композитором Дезидерієм Задором у селі Воловець [3]. У науковому середовищі відомі також архівні записи варіантів пісні, здійснені В. Гошовським у 1960-х роках та В. Соколом у 1982 році від носіїв фольклорної традиції Закарпаття й Бойківщини.

Сам факт фіксації твору фольклористами вказує на давніше побутування пісні в усній традиції. Наукові джерела дозволяють говорити про щонайменше столітню історію побутування пісні в різних варіантах. Фольклорний текст, зафіксований у середині ХХ століття, очевидно, має значно глибше історичне коріння. Усна традиція не залишає точних дат виникнення, проте характер образності, тип інтонаційної побудови та тематичний зміст дозволяють припустити його формування в добу воєнних потрясінь. Пісня «Пливе кача по Тисині» могла виконуватись під час Першої світової війни, коли українські землі опинилися в епіцентрі протистояння імперій. Не виключено також побутування твору в середовищі визвольного руху середини ХХ століття, оскільки тематика жертвності, приреченості й прощання відповідає світоглядному контексту того часу.

Новий етап життя пісні пов'язаний із її сценічним виконанням. «Уперше для широкого кола

слухачів на естрадній сцені пісня пролунала з вуст солістки Закарпатського народного хору Віри Баганич (за чоловіком Гамага) у 1960-х роках. На святі коломийки у Волівці цей твір занотував від неї керівник гурту «Пікардійська терція» [4].

Аранжування здійснене учасниками гурту «Пікардійська Терція» надало твору нового художнього виміру. Пісня увійшла до альбому «Ельдорадо» (2002), однак її символічне переосмислення відбулося під час подій 2014 року. Саме тоді вона стала частиною ритуалу прощання з полеглими на Майдані. Згодом твір увійшов до неофіційного протоколу меморіальних церемоній, що надало йому статусу суспільно значущого символу.

Семантичне значення тексту автентичної пісні, яка була взята за основу сучасної хорової обробки, ґрунтується на системі архетипних образів, характерних для традиційної культури. Центральним є образ качі, що пливе по воді. У народному світогляді птах часто виступає посередником між світами. У фольклорно-міфологічному вимірі образ качі може трактуватися як елемент тотемної символіки, пов'язаної з уявленнями про родову приналежність і сакрального покровителя. Водночас у контексті конкретного сюжету пісні цей образ може виконувати функцію індивідуалізованої характеристики героя, метафорично окреслюючи його долю, стан переходу та приреченість. Таким чином, кача постає багатозначним символом, у якому поєднуються родові, міфопоетичні й особистісні смисли. Як зазначає Наталія Михайличенко: «Поетика твору архаїчна. Образ смерті як птиці-качки, що перепливає водне плесо, існує в кельтських та фіноугорських епічних творах» [5, с. 242].

Наявність у тексті пісні образу води підсилює мотив переходу, оскільки вода в міфологічній символіці уособлює межу між земним і потойбічним, перехід від одного стану у інший. Вода позначає не географічний простір, а символічну межу. Річка в даному випадку може символізувати як перехід в інше неземне життя після смерті, так і давній поховальний обряд – спалювання покійників на воді. Василь Сокіл вважає, що «прив'язка до конкретної назви річки Тиси чисто умовна, адже скоріше йдеться про тиху, заправну воду (озерце)» [6].

Образ матері є емоційним центром композиції. Прощання матері із сином – це не лише особиста трагедія, але й символ колективної жертви. Конфлікт між соціальним обов'язком воїна і материнською любов'ю формує глибокий екзистенційний вимір твору. Фраза «Погиноу я в чужім краю» засвідчує усвідомлення героєм своєї долі, тоді як материнський образ підкреслює абсолютну цінність життя.

Музикознавчий аналіз хорового твору «Пливе кача по Тисині» здійснений В. Якимцем, доцільно здійснювати на перетині фольклористичного та професійно-академічного підходів. У інтонаційній організації твору закладено первинний семантичний код скорботи, що формується не стільки через гармонічну звучність, скільки через інтонаційно-модальний тип мислення, притаманний давньому пісенному фольклору.

Мелодика музичного твору тяжіє до речитативно-плачового типу інтонування. Основу становить опора на вузьку інтервалику із поступовим розгортанням мелодичної лінії навколо центральних опорних тонів. Секундові й терцові звороти, а також характерні кварто-квінтові інтонації створюють ефект «зітхання», що асоціюється з традиційним голосінням чи плачем.

Мелодиці притаманна остинатність яка поєднується з вільною метроритмікою, що наближає пісню до імпровізаційної традиції народного плачу. Ритмічна свобода створює ефект позачасовості, що відповідає сакральному значенню реквієму.

У професійній обробці В. Якимця відбувається принципова зміна фактурної парадигми. Якщо автентичне виконання передбачає монодичну основу з імпровізаційними варіантами, то в хоровій партитурі мелодичний стрижень вертикалізується. Виникає акордовий хоральний тип викладу, що апелює до аскетичної традиції церковного співу.

Вертикалізація фактури змінює не лише акустичний простір, а й семантичне значення твору. Гармонічні співзвуччя, побудовані на консонантній основі формують відчуття зосередженої молитви. Темброва однорідність чоловічого хору створює щільну звукову фактуру, в якій індивідуальний тембр розчиняється у спільному звучанні.

В хоровій обробці важливою є внутрішня драматургія. Сольна партія вирізняється імпровізаційністю, речитативною природою інтонування, метроритмічною свободою та характерними інтонаційними зсувами, притаманними фольклорній виконавській традиції. У ній зосереджується індивідуалізований вимір переживання, що акумулює особистісний біль і внутрішню драму людини. Натомість хор функціонує як семантична протиположність: акордова фактура, гармонічна зосередженість і темброва однорідність уособлюють узагальнений голос суспільства. У взаємодії сольного й хорового вибудовується драматургічний діалог між індивідуальним і загальнонаціональним, між особистим життям і суспільним обов'язком.

Окремо слід підкреслити роль вокалізу який виконується на мурмурандо. Інтонаційна стриманість вокалізу моделює граничний психологічний

стан матері, що, перебуваючи на межі відчаю, звертається до сина останнім, ніжним співом, який асоціативно відсилає до архетипу колискової. Таким чином, вокаліз виконує подвійну функцію: з одного боку, він передвіщає трагедію вже на початку твору, з іншого – завершує композицію, формуючи смислову арку, що поєднує життя і смерть, материнську любов і суспільний обов'язок.

Архаїчний речитативний тип мелосу, вільна ритміка та хоральна вертикалізація створюють цілісний звуковий образ скорботи, споріднений із поховальною обрядовістю. Саме через поєднання індивідуального плачу й колективної молитви формується художня цілісність твору.

Музикознавчий аналіз «Пливе кача по Тисині» засвідчує, що інтонаційна організація, ладова природа, фактурна трансформація та драматургічний принцип протиставлення соліста й хору утворюють складну семантичну систему. У цій системі фольклорний мелос функціонує як носій історичної пам'яті, а професійна обробка перетворює його на сакралізований музичний символ національної скорботи та духовної єдності.

Висновки. У результаті здійсненого історико-культурологічного та музикознавчого аналізу встановлено, що пісня-реквієм «Пливе кача по Тисині» є багатовимірним феноменом української музичної культури, у якому органічно поєднуються архаїчний фольклорний мелос і сучасна професійна виконавська інтерпретація. Професійна хорова обробка трансформує індивідуальний вимір скорботи у колективний знак пам'яті, надаючи твору виразного реквіємного характеру. Інтонаційна структура твору відтворює семантику, споріднену з традиціями українського поховальної обрядовості.

Доведено, що хоровий твір функціонує як духовний маркер національної пам'яті, у якому акумульовано історичний досвід боротьби, жертвності та незламності українського народу. Особливої значущості пісня набула в умовах новітньої історії України, інтегрувавшись у меморіальні практики та ставши основою національного ритуалу прощання з полеглими захисниками України.

Отже, «Пливе кача по Тисині» є переконливим прикладом того, що народний мелос, пройшовши крізь віки та історичні катаклізми, здатен не лише зберігати архаїчну інтонаційну основу, а й набувати нового змісту, виконуючи консолідуючу та державотворчу функції. Саме в цьому полягає її культурна цінність і наукова значущість як об'єкта сучасних музикознавчих і культурологічних студій.

Література

1. Макаренко Л. Соціально-історичне значення пісенного фольклору для розвитку українського суспільства (на основі аналізу пісні-реквієму «Пливе кача по Тисині»). *Вища освіта України*. 2020. № 1 (76). С. 43–48. DOI: 10.31392/NPU-VOU.2020.1(76).06
2. Німчук В. До питання про походження пісні «Пливе кача по Тисині». *Слово і час*. 2015. № 7. С. 79–85.
3. Задор Д., Костьо Ю., Милославський П. Народні пісні підкарпатських русинів. Ч. 1. Ужгород: Вид. Подкарпат. о-ва науки, 1944. 108 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=3185> (дата звернення: 17.02.2026).
4. Закарпатську співачку, яка відкрила українцям баладу «Гей, пливе кача по Тисині», нагородили почесною відзнакою. *PMG.UA*. 2017. URL: <https://pmg.ua/culture/59446-zakarpatsku-spivachku-yaka-vidkryla-ukraincyam-baladu-gey-plyve-kacha-po-tysyni-nagorodyly-pochesnoy> (дата звернення: 17.02.2026).
5. Михайличенко Н. Пісенний символ Революції Гідності. *Теле- та радіожурналістика*. 2016. Випуск 15. С. 238–245.
6. Сокіл В. Про пісню «Пливе кача по Тисині». *Народознавчі зошити. Серія: Філологічна*. 2014. № 4. С. 817–821.

References

1. Makarenko L. (2020). Sotsialno-istorychne znachennia pisennoho folkloru dlia rozvytku ukrainskoho suspilstva (na osnovi analizu pisni-rekviemu «Plyve kacha po Tysyni»). [Socio-historical significance of song folklore for the development of Ukrainian society (based on the analysis of the requiem song “The Duck Floats on the Tysa”)] *Vyshcha osvita Ukrainy*, 1 (76), 43–48. DOI: 10.31392/NPU-VOU.2020.1(76).06 [in Ukrainian].
2. Nimchuk, V. (2015). Do pytannia pro pokhodzhennia pisni «Plyve kacha po Tysyni». [On the question of the origin of the song “The Duck Floats on the Tysa”] *Slovo i chas*, 7, 79–85. [in Ukrainian].
3. Zador D., Kosto Yu., Myloslavskiy P. (1944). Narodni pisni pidkarpatskykh rusyniv. Ch. 1. [Folk songs of Subcarpathian Rusyns. Part 1] Uzhhorod: Vyd. Podkarpat. o-va nauky, 108 s. Available at: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=3185> (accessed 17 February 2026) [in Ukrainian].
4. Zakarpatsku spivachku, yaka vidkryla ukraintsiam baladu «Hei, plyve kacha po Tysyni», nahorodyly pochesnoiu vidznakoiu. (2017). [The Transcarpathian singer who introduced Ukrainians to the ballad “Hey, the Duck Floats on the Tysa” was awarded an honorary distinction] *PMG.UA*. Available at: <https://pmg.ua/culture/59446-zakarpatsku-spivachku-yaka-vidkryla-ukraincyam-baladu-gey-plyve-kacha-po-tysyni-nagorodyly-pochesnoy> (accessed 17 February 2026). [in Ukrainian].
5. Mykhailychenko, N. (2016). Pisennyi symvol Revoliutsii Hidnosti. [Song symbol of the Revolution of Dignity]. *Tele- ta radiozhurnalistyka*, 15, 238–245. [in Ukrainian].
6. Sokil, V. (2014). Pro pisniu «Plyve kacha po Tysyni». [On the song “The Duck Floats on the Tysa”]. *Narodoznavchi zoshyty. Seriya: Filolohichna*, 4, 817–821 [in Ukrainian].

Lidiia Makarenko – Candidate of Art History, Associate Professor at the Department of Performing Arts and Culture, Head of the Center for Educational Management, Kyiv National University of Technologies and Design

Song-requiem “Plyve kacha po Tysyni”: semantic-philosophical and state-building dimensions

The article presents a comprehensive cultural and musicological analysis of the song-requiem “Plyve kacha po Tysyni” to identify its semantic and philosophical meanings and clarify its state-building potential in both historical and contemporary perspectives. Based on historical-cultural and musicological approaches, the study examines the genesis of the song, features of its melody, as well as its symbolic system and dramaturgy. It is demonstrated that the semantics of the work represent archaic notions of the boundary between life and death, the transition between worlds, and the sacrificial role of the warrior-defender.

The study establishes that the preservation of connections with ancient laments and funeral rites is ensured by its intonational archaism, which allows the song to be interpreted not only as an artistic work but also as an acoustic code of the nation’s collective memory. Particular attention is paid to the philosophical interpretation of the conflict between the personal and the collective, maternal love and social duty.

The transformation of the song’s functioning amidst contemporary socio-political upheavals is analyzed, particularly during the Revolution of Dignity and the Russian-Ukrainian War, when it acquired the status of an unofficial national requiem and became part of memorial rituals of farewell to fallen defenders of Ukraine. It is emphasized that, while preserving its archaic foundation, the song has been integrated into both academic and popular performance spaces, fulfilling a consolidating function.

The article concludes that “Plyve kacha po Tysyni” is a sacralized musical symbol of historical continuity, collective mourning, and the spiritual resilience of the Ukrainian people. Thus, the song-requiem emerges as a multidimensional phenomenon of Ukrainian musical culture, synthesizing folk tradition, professional performance, and contemporary social experience. Its functioning within the state’s memorial space demonstrates the capacity of folk melos to perform not only aesthetic but also worldview-shaping, consolidating, and state-building functions. This underlines its particular cultural value and scholarly significance as an object of further interdisciplinary research.

Key words: *Plyve kacha po Tysyni, Pikkardiyska Tertsia, history of Ukrainian music, vocal and choral art, musical analysis, Ukrainian folk song tradition, song-requiem, semantics, philosophy of culture, national memory, state-building, memorial practices, Russian-Ukrainian war.*

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)